

Милан ЦВЕТКОВИЋ ЛЕШТАРИЋ

РАЗВОЈ ЗАДРУГАРСТВА У ВРЕЛУ КОД УБА

(Сећања)

У време оснивања прве Земљорадничко-кредитне задруге у тамнавском срезу, 1899. године, налазио сам се у Војно-занатлиској школи у Крагујевцу, али сам и отуд пратио њен рад. По доласку на одсуство распитивао сам се о свему, прегледао записнике и остала документа из којих сам разумео да је тадашњој влади било стало до тога да, по угледу на друге напредне земље (Данску, Немачку), отпочне оснивање задруга и то на првом месту кредитних задруга чији би циљ било кредитирање задругара да се не задужују код трговаца-зеленаша. Тек на другом месту било је кредитирање ради набавки плугова и других пољопривредних справа.

У том циљу била је организована велика пропаганда. Поред писања по листовима иницијатори оснивања задруга ишли су по Србији и непосредно пропагирани ту идеју. На челу одбора за пропаганду био је Коста Таушановић, колико се сећам — ондашњи министар пољопривреде. Са њим је, ради пропаганде, обавезно морао да иде срески и окружни начелник. За наш ваљевски округ био је тада начелник Јевремовић (не знам тачно да ли му је име било Љуба или неко друго). Са њима је био, као представник Главног савеза задруга, Мика Аврамовић, који је у циљу упознавања задругарства у страним земљама неколико година студирао идеологију, администрацију и уопште рад иностраних задруга.

Једног дана ова делегација је, са још неколико грађана међу којима је било и учитеља и сељака које нисам познавао, дошла у Врело. Том приликом је окупљено месно грађанство саслушало говоре неколико гостију. Потом је уследило оснивање Земљорадничке вреланске кредитне задруге. Колико се сећам, међу првима је био мој отац Благоје Цветковић Лештарић, који је тада био председник општине, а по оснивању Задруге и њен први секретар-благајник. Од других били су: поп Коста Поповић из Љубинића и Велисав Грујић, Павле Сандић, Благоје Н. Јеврић, Станко Грујић, Велимир Матић, Александар Теофиловић, Јован Киселчић, Милоје Ивановић и Миљко Лештарић, сви из Врела. Остале сам изгубио из вида и нека

ми буде опроштено што их овде не изнех. Знам само толико да их је било око 20 на броју. Овај се број доцнијих година повећао на око 35.

Задруга је одмах почела да функционише. Улагано је обавезно месечно по један динар, али је нерадо примана уплата за више месеци, тако да је свако долазио бар једанпут месечно у Задругу. Новац је одмах даван на зајам по поднетим молбама а на подлози издате обвезнице са потписом два јемца-задругара, потврђеном код Општинског суда. Враћање позајмице било је у отплатама — двомесечним или тромесечним, како се коме свиђало — а крајњи рок је био година дана. Доцнијих година крајњи рок је продужен на две године. Било је доста неуредних платиша због чега се плаћање морало пролонгирати мењати обавезе и сл.

Мој отац Благоје био је кратко време секретар Задруге — једно због старости, друго због оронутости (јер му је била ампутирана десна нога), а треће — због заузетости у Општинском суду и одбору. Он је дужност предао свом деловођи Благоју Јеврићу, који је њу вршио све до 1905. год. када сам се ја, по завршеној школи и одслуженом сталном кадру, поново настанно у Врелу. Дужност секретара Задруге вршио сам извесно време, дотле док ме неуредност задругара није револтирала те сам дао оставку. После тога за секретара је узет мој брат од стрица Милутин С. Цветковић, колар, који је заједно са мном завршио Војно-занатлиску школу у Крагујевцу.

Сви службеници-секретари радили су на упознавању задругара са садржином правила задругарства. Набављани су плутови „саковци“ и уступани задругарима на отплату. Задруга је купила и две жетелице за заједничку употребу и давала их задругарима уз мали најам. Одређивала је притом руковаоце жетелица од којих је један био Светозар Јеврић, а други Момир Матић, оба из Врела. Оправке смо вршили ја и мој брат од стрица Милутин, он дрвених а ја гвоздених делова.

После балканских ратова, пошто сам постао ратни војни инвалид, оставио сам занат и примио се поново за секретара Задруге али сам дужност убрзо предао Благоју Јеврићу, саставивши притом у дупликату попис предате архиве. Када је букнуо рат са Аустро-угарском, 1914. године, свак је отишао на своју дужност занемарујући и робену кућу а камо ли Земљорадничку задругу. Упад аустријске и немачке војске отерао је и мене у бежанију — у Јагодину — где сам боравио шест месеци јер ми је кућа била нарушена а неке зграде сасвим разнете. Кад сам дошао из бежаније установио сам да је задружна зграда читава али у њој није било ништа до пода и зидова.

По завршетку рата, 1918. године, мало се шта могло предузети да се Задруга обнови. Многи људи нису дошли кућама, докумената нема итд. Случајно сам понео са собом у бежанију документа о предаји дужности секретара-благајника Благоју Јеврићу. Благоје и ја договорили смо се и позвали све задругаре на састанак. Станемо им говорити да треба да обновимо Земљорадничку задругу и да сваки свој дуг Задрузи признамо и на ту суму преузмемо обавезу, пошто су документа о ранијој обавези Аустројанци погорели. Многи су се на

ово одазвали али је извештан део почео да одриче дуг тврдећи да га је одавно платио. На основу списка обвезница, ми смо им доказивали да дуг није плаћен. Тако смо почели обнављати нашу Земљорадничко-кредитну задругу.

Поставши поново секретар-благајник Кредитне задруге, што је пре тога привремено био Момир Матић а потом Милоје Ивановић, и проучивши правила набављачког задругарства договорио сам се са Управним одбором да позовемо задругаре на окупштинску и изнесемо им предлог да поред постојеће оснујемо Набављачку задругу. Двадесет и првог маја 1921. године одржали смо скупштину у црквеној кући у Врелу на којој је већина задругара присуствовала оснивању нове задруге и потписала њена правила. Одмах сам узет за магационера, а неки Милош Јовановић, који је привремено био учитељ, узет је за књиговођу. Управни одбор је купио неке намирнице и одмах смо почели радити како нисмо били код полиције да потврдимо правила. Шта бива у међувремену? Учитељ Милош напушта Врело а на његово место долази Тихомир Р. Јевтић, родом из Трстенице, срез посавски. Ми га умолимо да се и он потпише на Правила и да се прими дужности књиговође и он са нама оде на Уб где смо потврдили Правила. Неколико дана затим састао се Управни одбор и донео одлуку да се Задруга пресели у једно одељење моје куће, да се роба добавља редовно и да се даље ради и набавља потребан инвентар.

Приступило се одмах прикупљању удела у износу од 100 динара. При оснивању Задруге било је око 20 задругара, али када су људи увидели да је Задруга корисна установа почели су се уписивати и многи други. Одбор је донео одлуку да се роба не сме продавати незадругарима, већ само члановима Задруге и да задругари, под претњом искључења, не смеју робу, узету у Задрузи, уступити незадругарима. Задруга је брзо напредовала и до 10. марта 1925. године имала је преко 150 чланова. До тог времена задружна продавница је била у мојој кући а ја њен магационер. Тада сам предао дужност Драги Чанићу и због неспоразума нисам више узимао живљег учешћа у раду Набављачке задруге.

Захваљујући заузимљивости наших људи, а нарочито нашег књиговође, учитеља Тихомира Јевтића, Задруга је стекла глас најбоље задруге у округу. Уживала је велико поверење Главног савеза земљорадничких и Главног савеза набављачких задруга а такође и приватних трговаца-просиста код којих смо могли добити без новца неограничену количину робе.

Учитељ Тихомир Јевтић, примивши дужност књиговође-благајника Набављачке задруге, примио се да то ради и за Кредитну задругу. На развоју задругарства у Врелу радио је све до премештаја у Београд, 1930. године. Захваљујући његовом утицају на људе и утицају Александра Аце Паунковића, учитеља у Бањанима, створена је Здравствена земљорадничка задруга у Бањанима. Исто тако, основана је Просветна земљорадничка задруга у Врелу али је она, због схватања већине задругара, постојала само на папиру. Била је осно-

вана, такође утицајем Тихомира Р. Јевтића, и Земљорадничка житарска задруга (1927. год.) у чему се ја нисам слагао са учитељем Јевтићем сматрајући да нам неће донети никакав рентабилитет, што се временом и показало, јер је била велика конкуренција у откупту жита а уз то било је доста несавесности код трговаца и недовољно свеисти код задругара.

Доцније, 1928. године, ступио сам и ја у Житарску задругу у којој сам низ година вршио дужност књиговође — благајника, док је Тихомир Р. Јевтић био њен управник. Успели смо да се озида модеран магацин и кош за кукуруз. По одласку Јевтића управник је био учитељ Воја Муцић, а потом Јован Јовановић, такође учитељ. Док је Јовановић био управник успели смо да од Дринске бановине добијемо новчану помоћ у износу од 30.000 динара па смо подигли још два коша за кукуруз. Сви ти кошеви постоје и данас а такође и магацин. Откуп жита вршен је по пијачним ценама али је, на крају крајева, рентабилност ипак била прескромна. То се види и по годишњим билансима. Задруга је, наиме, своју пшеницу продавала селекционисану, отпадак је био доста велики а провизија мала. Док је Набављачка задруга делила својим задругарима годишње по 15, 20, па и 25.000 динара чисте уштеде, дотле је Житарска задруга једва успевала да покрије своје расходе.

Заузимањем бившег управника Житарске задруге Тихомира Р. Јевтића добили смо зајам од државе у износу од 50.000 динара. Набављен је модеран селектор и уз њега мотор па је Задруга селекционисала својих задругара жито за семе и запрашивала га прахом против главнице. Давала је задругарима и на кредит у оскудним годинама жито за исхрану.

Што се тиче Набављачке задруге, њен рад је текао до 1941. године када је, све до ослобођења 1944. године, сваки њен рад стао. Роба, затечена у продавници пред улазак Немаца у Србију, раздата је задругарима по списку. Приликом обнављања Задруге, 1944. године, сви су платили свој дуг, врло мало је пропало. Њен књиговођа — благајник до 15. марта 1945. године био сам опет ја.

Додао бих још и то да је у Врелу била основана и Пчеларска задруга али она није заживела јер је 1941. године избио рат.

16. јуна 1953. године.

(Из Збирке поклона Историјског архива у Ваљеву)